

Posudek diplomové práce
Bc. Barbora Křížková
Amatérští ornitologové
Občanská věda v praxi

Fakulta humanitních studií University Karlovy
katedra sociální a kulturní ekologie, 2020

Úvod

Bakalářka **Barbora Křížková** si jako obyvatelka příměstského venkova od počátku přála předmět diplomové práce spjatý s každodenním přirozeným vztahem k přírodě a tak velmi brzo dospěla k pozorování ptáků. Delší dobu trvalo, než se podařilo vlastní téma práce konkretizovat. Propojení amatérské ornitologie s občanskou vědou je přesně zvolenou polohou, v níž autorka nijak nepostrádá hlubší zoologické znalosti, ale naopak využívá všech vědomostí a zkušeností s ochranou přírody propojených se společenským rozměrem sociální a kulturní ekologie. Důraz na souvislosti mezi společenskými potřebami, aktivitou jednotlivců a úbytkem biodiversity je navíc samozřejmě velmi aktuální.

1. Obsahová stránka

Zatímco ve stručném úvodu seznamuje autorka čtenáře přesně nejen s vlastními záměry, ale i s postupem řešení a strukturou práce, první kapitola Teoretické části uvádí stručně do základů problematiky, tedy postavení ptáků v ochraně přírody a krajiny. V podrobném a promyšleném sledu následujících kapitol je nejprve systematicky vyloženo pojetí občanské vědy, dále historie a současnost ornitologie v České republice a amatérská ornitologie. „Praktická část“ je rozdělena na metodologickou a empirickou, text končí diskusí a závěrem.

Podrobněji: kapitoly o občanské vědě dobře excerpují prameny, jsou vysoce informativní a poskytují několik cenných typologií. Pasáže věnované ornitologii jsou přes stručnost nabitě zajímavými informacemi (k této i jiným pasážím se velmi těším na názor oponenta) a shromažďují množství zajímavých příkladů konkrétních výzkumných aktivit. Za nejčinnější (protože nejobtížnější) pokládám kapitoly usilující vymezit pojem, typologii, vznik, přínos, ale i negativní rysy amatérských ornitologů, kde nejde jen o prostou rešerši, ale kvalifikovanou úvahu v nejlepším smyslu podloženou širším zázemím sociální a kulturní ekologie (např. souvislosti občanské vědy a technologí). Všechny tři oddíly navíc, na rozdíl od časté chyby absolventských prací, poskytují přesně a právě jen to, co bude autorka potřebovat k vlastní výzkumné části své práce.

Metodologická část práce zaslouží pochvalu nejen za podrobnost popisu postupů, ale i za důkladnost úvah nad metodami (s přihlédnutím k tomu, že jen dvouleté studium sociální a kulturní ekologie nedává příliš mnoho příležitostí seznámit se širokou paletou kvantitativních ani kvalitativních metod, natož je vyzkoušet v praxi). Rád bych však vyzdvihl ještě jeden, v diplomových pracích ne zcela obvyklý rys. Křížková nezůstává jen u „povinného“ formálního popisu zvolené metody; usiluje o trvalou průběžnou metodologickou kontrolu nad svými postupy, když otevírá své tázání směrem, jež jí poskytl výzkum, aniž by opustila rámec projektu DP. Týká se to jak modifikace výzkumného vzorku a volby dvou

šestic profesionálních a amatérských ornitologů, tak např. uvážlivě rozdílného řešení anonymizace obou zkoumaných skupin a přístupu k výzkumné etice. To vše ve spojení s kompetentním dotazováním na užití metod v empirické praxi v průběhu konzultací svědčí o tom, že snaha porozumět tomu, „jak se vyrábí sociologická znalost“, byla úspěšná.

O výběru vzorku respondentů a jeho změnách se zmiňují i jinde. Konečná volba 6 + 6 a vzájemné porovnávání obou skupin jsou zdůvodněné a především funkční, protože jsou přínosem pro hlavní téma, jímž je občanská věda pojatá jako případová studie ornitologů. Barbora při malém vzorku rozhodně nepřeceňuje kvantifikaci a uvádí ji důsledně, ale spíše jen pro úplnost, s daty pracuje vnímavě a citlivě, velmi dobře výpovědi porovnává, opakovaně pročítá, ilustrativně cituje pro důkaz svých zjištění a znovu a znovu svůj postup kontroluje. Výbornou volbou jsou i dílčí závěry ke každé z kapitol empirické části.

V práci neschází poctivá diskuse nad validitou použitých prostředků i výsledků a konečně obšírně formulovaný a podložený závěr. Dílčí výhrady a podrobnější zhodnocení diskuse a závěrů ponechávám do závěrečné kapitoly posudku.

2. Práce s literaturou

Pro hodnocení diplomové práce je účelné rozdělit uvedenou literaturu do tří tématických oblastí. K metodologii zvolila Barbora na oboru sociální a kulturní ekologie osvědčené čtyři základní tituly (Bryman, Dismar, Hendl, Miovský) a při práci využila jak znalostí z diplomových seminářů, tak z konzultací. K ornitologické problematice uvádí z českého prostředí snad všechny reprezentativní autory (blíže asi posudek oponenta), množství zahraniční literatury je nepochybně nepřeborné (a množství cizojazyčných titulů pro DP plně postačující) a asi nemá smysl výběr hodnotit. Důležité však je, že autorka provedla, pokud mohu soudit, v českém prostředí důkladnou rešerši vztahu ornitologie a občanské vědy a k občanské vědě samotné vybrala reprezentativně širokou paletu pramenů od knižních po internetové.

Autorka interpretuje, parafrázuje a cituje bez obtíží a korektně, vzorně jednotně dodržuje standardní citační normu účelně nepatrně na katedře upravenou. Rovněž citace svých respondentů píše přehledně a jednotně kurzívou bez uvozovek ve zvláštním odstavci, jsou-li součástí autorského textu, přidává ke kurzívě uvozovky.

3. Formální stránka

Práce má „optimální“ rozsah 102 normostrany: optimum je třeba chápat jako hutný text bez zbytečných odboček nebo nesouvisejících (pod)témat. Obsahuje v náležitě úpravě všechny předepsané náležitosti včetně projektu, struktury obou typů rozhovorů a přiložených typických rozhovorů obou skupin, přičemž ostatní rozhovory jsou uvedeny v příloze elektronicky. O cílené snaze konstruovat text promyšleně, dodržet formu a poskytnout i (zdánlivě) okrajové informace svědčí např. vzájemné odkazy v textu („více v kapitole...“ [str. 14 a jinde]), překladatelská poznámka o vlastním převodu cizojazyčné literatury na str. 11, četná zdůvodnění postupů v textu.

Přes typický spěch při dokončování textu neobsahuje práce nadkritické množství překlepů nebo mluvnických a stylistických chyb. Příklady (větš. jen z prvních stránek):

překlepy:

6.3 Otázky pro amatérské ornitology: **Chyba! Záložka není definována.** (str. 9; obsah, dvojtečka navíc)

chybně umístěná tečka: „... č 114./1992 Sb. ...“ (str. 14)

„...plat za sovu práci...“ (str. 15): nejde o řád Strigiformes, ale o zájmeno přivlastňovací „svůj“

„Christas“ namísto „Christmas“ (str. 15)

„duhy“ místo „druhy“ (str. 17)

í v citacích: „*Pod termínem občanská věda...*“ místo „*Pod termín občanská věda...*“ (str. 17)

„Hudlec“ namísto „Hudec“ (str. 31, 95): všude jinde je Karel Hudec uváděn správně

„Milovský“ namísto „Mioviský“ (str. 52, 55): v seznamu literatury je Michal Mioviský uveden správně

mluvnické chyby:

„...vymezení tohoto pojmu, která napsali významné osobnosti, **jenž** se občanské vědě dlouhodobě věnují...“ (str. 16) a další chybné tvary vztažných zájmen

„Typický dobrovolníci“ (str. 17)

stylistika:

občas se vyskytne anakolut nebo zeugma („...ornitology, kteří se účastní nebo zabývají projekty občanské vědy...“ (str. 12).

Styl práce je jednoduchý, srozumitelný, čtivý, soustředěný vždy na hlavní myšlenku bez zbytečných odboček. Někdy je volba jazykových prostředků na hranicích odborného nebo dokonce psaného spisovného textu („pár“ namísto „několik“ [opakovaně, dokonce „standardně“]), často postrádá autorka cit pro aktuální větné členění, důrazový slovosled (vliv angličtiny na současné vysokoškolské ročníky je stále patrnější a obávám se, že nevratný).

Srovnej:

„Ptáci a ochrana přírody (nadpis) Ptáci zastupují velmi významnou roli v ochraně životního prostředí.“ oproti „Ptáci zastupují v ochraně životního prostředí velmi významnou roli.“ (str. 13)

„Proto v této kapitole uvádím pár důležitých milníků, na kterých se shodují autoři věnující se problematice občanské vědy ve svých publikacích.“ oproti „Proto v této kapitole uvádím několik důležitých milníků, na kterých se autoři věnující se ve svých publikacích problematice občanské vědy shodují.“ nebo „Proto v této kapitole uvádím několik důležitých milníků, na kterých se shodují autoři věnující se ve svých publikacích problematice občanské vědy.“ (str. 14)

„Moderní technologie přispěly velkým dílem k dnešnímu využívání občanské vědy.“ oproti „Moderní technologie přispěly k dnešnímu využívání občanské vědy velkým dílem.“ nebo „K dnešnímu využívání občanské vědy přispěly velkým dílem moderní technologie.“ (str. 23)

„Většina amatérských ornitologů (A5) se zmiňovala o tom, že se rádi vzdělávají v oblasti ornitologie.“ – „Většina amatérských ornitologů (A5) se zmiňovala o tom, že se v oblasti ornitologie rádi vzdělávají.“ (str. 71)

Přes všechny výhrady text jistě splňuje základní nároky kladené na vědeckou práci, je plyný, čtivý a přes vliv angličtiny srozumitelný. Práce je typograficky pěkně střizlivě upravená.

4. Celkové hodnocení

Úvodem s radostí konstatuji, že spolupráce s Barborou Křížkovou byla pro mne jako vedoucího učitele velmi příjemná. Barbora především akceptovala trvalý dialog, v němž se nikdy nevzdávala bez boje, ale vždy až na základě argumentů, a nezdá se jí naopak zdařilo na základě postupně nabývaných poznatků uplatnit vlastní řešení. To se týká již poměrně velmi dlouhé přípravy projektu, jehož těžiště se postupně posouvalo, ale když nabyl definitivní podoby, brala jej autorka skutečně jako závazný, přičemž správně zůstávala

otevřená poznatkům z terénu. Již v tomto smyslu tedy prokázala schopnost vědecké práce jak ve smyslu závaznosti tématu, tak vnímavostí k jeho postupnému rozkrývání. Konzultace si přála poměrně velmi často, ale přicházela (ke stolu, mailu nebo telefonu) vždy dobře připravená a schopná rychle použít dané rady i za cenu třeba trochu pracovních změn a vždy přistupovala k práci pozitivně.

V kapitole „Diskuze“ doplňuje Křížková své svědomité metodologické reflexe o zmínku k funkčnosti rámcové analýzy. Nutno konstatovat, že zpětné epistemologické vyhodnocení vlastní práce vyznívá velmi přesvědčivě.

Jádrem diskuse (a ústní obhajoby) by však měla být klasická diskuse teoretických předpokladů a empirických zjištění. Křížková v celém textu implicitně i explicitně uplatňuje pojetí občanské vědy jako pouhého zapojení informátorů do sběru dat při shora profesionálními vědci organizovaných projektech (výslovně v celé kapitole o občanské vědě, zejm. na str. 20–23). Diskusi by zasloužily nejméně dvě otázky: obecně, zda musí být věda vždy založena na projektu v ryze technickém (nebo dokonce „grantovém“) slova smyslu, a konkrétněji, zda musí být projekt vždy navržen „shora“ profesionálním vědcem a amatér je pouhým služebným sběratelem dat. Jiné formy účasti včetně iniciace zdola přitom uvádí jak teorie (Deset principů občanské vědy, bod 4.), tak současná praxe (sčítání ptactva v Jeseníkách iniciované zdola, do něhož byli profesionálové zapojeni až žádostí amatérů [v práci detailně zmíněno], nebo mnohaleté pozorování a výzkumy Lea a Zuzany Burešových ve Velké kotlině, jejichž výsledkem je tisícistránková vědecká monografie publikovaná ve vědeckém nakladatelství Academia). I historicky by zasloužil diskusi fakt, že věda vzniká ne snad „občansky“ (bylo by nutné doložit, kdy v historii vzniká politický pojem „občan“ a kdo jím reálně je), ale prostě iniciativou intelektuálně vyspělých lidí (Křížková správně zdůrazňuje důležitost faktu, že od počátku 19. století začali být vědci za svou práci placeni, a v tomto kontextu i požadavek desetileté praxe pro amatéry). Na druhou stranu je pravda, že velká většina autorů, jež Křížková na cestě k definicím občanské vědy a amatérského ornitologa uvádí, používá jak pojem „projekt“, tak práci zdarma jako definiční znak; nicméně užívání slov „věda“ a „projekt“ (vědeckého) výzkumu takřka jako synonymum není zdůvodněno ani zdůvodnitelné. Někde vzniká i paradox: u typu občanské vědy „kolegiální model“ (str. 28), kde „amatéři provádí celý výzkum nezávisle na profesionálech“ se konstatuje, že „leží na samotné hranici občanské vědy“, což se zdůvodňuje tím (když odhlédnu od toho, že se opět obsedantně mluví o *projektu*), že výzkum je zaměřený na to, co žádá veřejnost, jako by na základě veřejné objednávky a bez posvěcení posvěceným oficiálním vědcem nemohla existovat **věda**. Křížková sama už v teoretické části shromáždila slušné množství příkladů amatérské vědy vzniklé „bottom up“ (za všechny již i mnou výše zmíněné Černohorské sedlo) a v dílčích Závěrech mnoho příkladů kvality práce amatérských ornitologů uznávané i profesionály. Hranice ne / vědce je ostatně, a omlouvám se za svou epistemologickou herezi, poněkud neostrá: např. Bářin „expert“, vědec a doktor věd Jiří Flousek, si vysoce cení práce amatérů a sám sebe celoživotně označuje za pouhého ochránáře... Domnívám se proto, že v diskusi i v Závěru měly být tyto poznatky výslovněji zdůrazněny; na druhou stranu odstínění rozdílů mezi oběma skupinami je provedeno velmi podrobně a pečlivě v celém Závěru (např. empirické, taxonomické a etologické znalosti vs. zběhlost v metodologii).

Výše uvedený názor je však jedinou výraznější výtkou k Závěru i k celé práci. Vzájemné promítání obou témat: občanské vědy do amatérské ornitologie a obráceně hodnotím jako velmi zdařile provedené v teoretickém základu i ve vlastním výzkumu a pokud mohu posoudit, je nejen konceptuálně, ale i v podobě výsledných zjištění přinejmenším v českém prostředí originálním přínosem.

Ze všech výše uvedených důvodů s potěšením **doporučuji práci k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně** na spodní bodové hranici, tedy **16 bodů**, přičemž možnost dosažení lepšího výsledku výkonem u obhajoby nevylučuji.

Otázky k obhajobě:

Diplomová práce přesvědčivě dokládá přínos amatérských ornitologů přírodovědě a ochraně přírody a krajiny. Proto bych rád doplnil nebo zpřesnil celkový obraz následujícími dvěma otázkami:

1. v čem vidí diplomantka přínos amatérské ornitologie *společnosti*;
2. lze uvést další oblasti vedle ornitologie, v nichž je občanská věda oboustranně přínosná (vědeckému poznání *i* společnosti)?

Strašnice 24. ledna 2020

PhDr. Ivan Rynda